

Dupcsik Csaba (TK Szociológiai Intézet,
KRE) dupcsik@t-online.hu

A nagy-, a kis-, a fehér- és a nem-oroszok birodalma, történelmi szemmel

Merre van előre? Történelemtanításunk
berögződése. A Történelemtanárok Egylete
(TTE) konferenciája

2022. október 8.

DupcsikCs ea. TTE, 2022-10-08

„Az oroszokkal” kapcsolatos attitűdök az újkorban: egy széles skála...

- a **russzofília**, a rajongás, a rokonszenv, a szimpatizáló érdeklődés fokozatain keresztül...
 - ...(az elfogadó vagy távolságtartó) **közömbösségen** át..
 - ...a **russzoszkepticizmus**ig, ami az orosz politikai és/vagy a társadalmi viszonyok legitim kritikáján, vagy az orosz hódítástól való félelelen keresztül egészen a **valóban oroszellenes attitűdökig** terjed.

Az időkeretek miatt nagyon leegyszerűsítve:

- **Európában 1917-ig viszonylag ritkán találkozhatunk rosszofíliával** (a kivételek között mintha felülreprezentáltak lennének a franciák – némi rosszmájúsággal, nekik, a Habsburgok, majd a németek *másik oldalán* lévő nagyhatalommal könnyebb volt rokonszenvezni, mint mondjuk a lengyeleknek);
- majd 1917 után, **a Nyugat** (és/vagy a kapitalizmus, a demokrácia, a liberalizmus, vagy az általában vett modernizáció) **ellentáborában** (főleg, de nem kizárólag a politikai baloldalon) sokan kifejezetten rajongani kezdtek **Oroszországért**, amely **a Nyugat** (és/vagy stb.) **ellenpólusaként**, „meghaladásaként,” **legradikálisabb ellenfeleként** hirdette magát.

Ilja Ehrenburg orosz (szovjet) író az 1930-as években francia kommunista szőlőtermelőkkel találkozott.

*„Megmutatták a pincéket, borral vendégeltek, és természetesen a Szovjetunióról faggattak. Az idősebb gazda megkérdezte: »Aztán mondd csak, Moszkva környékén jobb-e a bor, mint minálunk?« Kicsit bizonytalanul kezdtem magyarázni, hogy Moszkva környékén nincsenek szőlők, s minálunk a szőlőt a Krímben, a Kaukázusban termelik. A válasz megdöbbentette a gazdát: hitt Moszkvában, és ugyanakkor rajongott a mesterségéért. Egy darabig tűnődött, aztán így szólt: **»Sebaj, még egy-két ötéves terv – s Moszkva környékén jobb bor lesz, mint minálunk...«**”*

Közép-Kelet-Európában, s benne Magyarországon már a 19. század első felében az ellenérzések és – főleg Lengyelország végső felosztása után – az aggodalom dominált Oroszországgal kapcsolatban.

Az 1849-es orosz invázió ezt olyan mértékben felerősítette, hogy még a régi török-pára is elenyészett (pedig már II. József szerencsétlen oszmánellenes hadjáratának kudarcra nyomán is fellobbant a pánik Dél-Magyarországon, hogy jönnek vissza a törökök!)

Sőt: mivel az oroszok közös ellenségnek számítottak, a régi ellenérzés átfordult (**a 2021. évi LXXIX. homofób törvény szellemében: arra kérem az esetleg jelenlévő 18 év alattiakat, hogy süssék le a szemüket!**) →

A Borsszem Jankó
– tehát egy
kormánypárti
élclap –
karikatúrája az
1877-78-as
orosztörök
háború idején...
(a Monarchia
hivatalosan
semleges
maradt.)

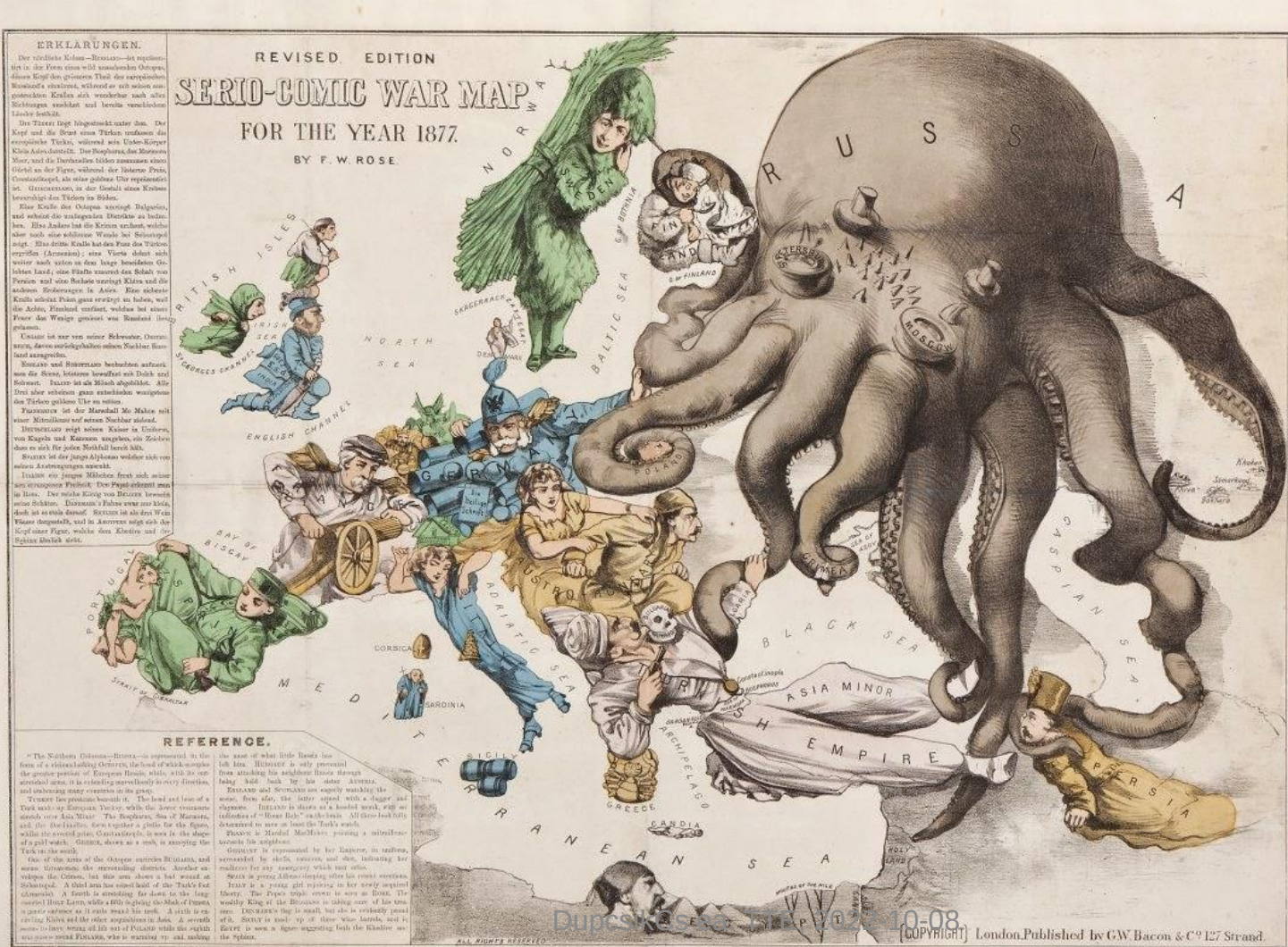

A kor divatos térkép-típusa a *Borsszem Jankó*ban –

Buzinkay Géza szerint „*valószínűleg Jankó János rajza*” – de én a

színes változatot egy bizonyos Fred Rose neve alatt találtam

meg...

A KÉT SÍRÁSÓ.

A dualista rendszer két magyar kulcsalakja, Tisza Kálmán (ekkor Mo. miniszterelnöke) és gróf Andrássy Gyula (ekkor az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere) „megássa a sírt” „a testvérek”, tehát Magyaro. és Töröko. számára, majd **„alázatosan jelentenek”** az orosz cárnak. Aki így felel: **„meg vagyok veletek elégedve, szolgálaim”.**

ANDRÁSSY, TISZA: Felséges urunk! Megástuk a testvérek sírját, hogy megad se hiszánhatod jobban. Most már belefektetheted őket.
A C. Z. K. K. Meg vagyok veletek elégedve, szolgálaim.

Jókai Mór: *A jövő század regénye* (1872-1874)

Számos kiadás, **online** a MEK-ben (**Magyar Elektronikus Könyvtár**): <http://mek.oszk.hu/06300/06356/html/>

- A cselekmény kezdete: **1952, amikor**
- a Monarchia központja már Budán van,
- a trónon **Habsburg II. Árpád király** ül,
- a Rómából elmenekült pápa székhelye Pozsonyban van,
- a nők választójogot kaptak,
- egy székely zseni feltalálja a repülőgépet stb. stb.

*„Amiről a múlt [azaz 19.] században Hertzen, Bakunin még csak álmodoztak, amit a »Szta Djelat?« szerzője [Csernisevszkij] regényképpen írt le, már megvalósult, s a **XX. századbeli Oroszország** már nem olyan félelmes többé Európára, mint a múlt században – hanem félelmesebb.”*

Oroszországban ugyanis egy szélsőséges forradalmi társaság (Jókaitál „nihilisták”) döntötte meg a cárizmust →

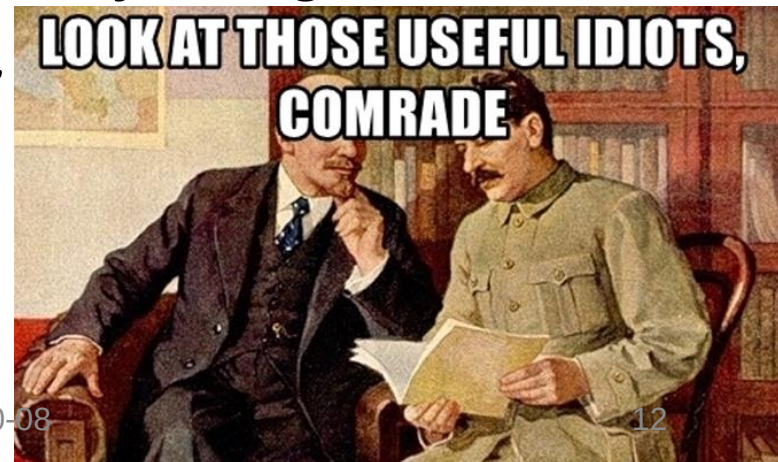
- „forradalmi háború” fenyegetése, illetve
- aktív propagandaháború Európa felé

„Van is elvbarátja a nihilistáknak elég. **Ahol nincs, vesznek.** Eladó író toll mindenütt van a világon.

Az európai sajtónak egyharmad része az orosz köztársaság magasztalásával foglalkozik.

Azonkívül egy egész ligája a becsületes, jóhiszemű doctrinér-szocialistáknak **ingyen, a maga kenyerén fárad a propagandájukban. Nem a leigázást, a felszabadítást várják a Volga pusztáiról.** Minden elem, mely a forradalmat mint célt látja maga előtt, titkos és önkénytes szövetségesük. A bérenc toll szándékos túlzással, a rajongó pedig fantáziája után, paradicsomi színekkel festi ki az oroszországi állapotokat.

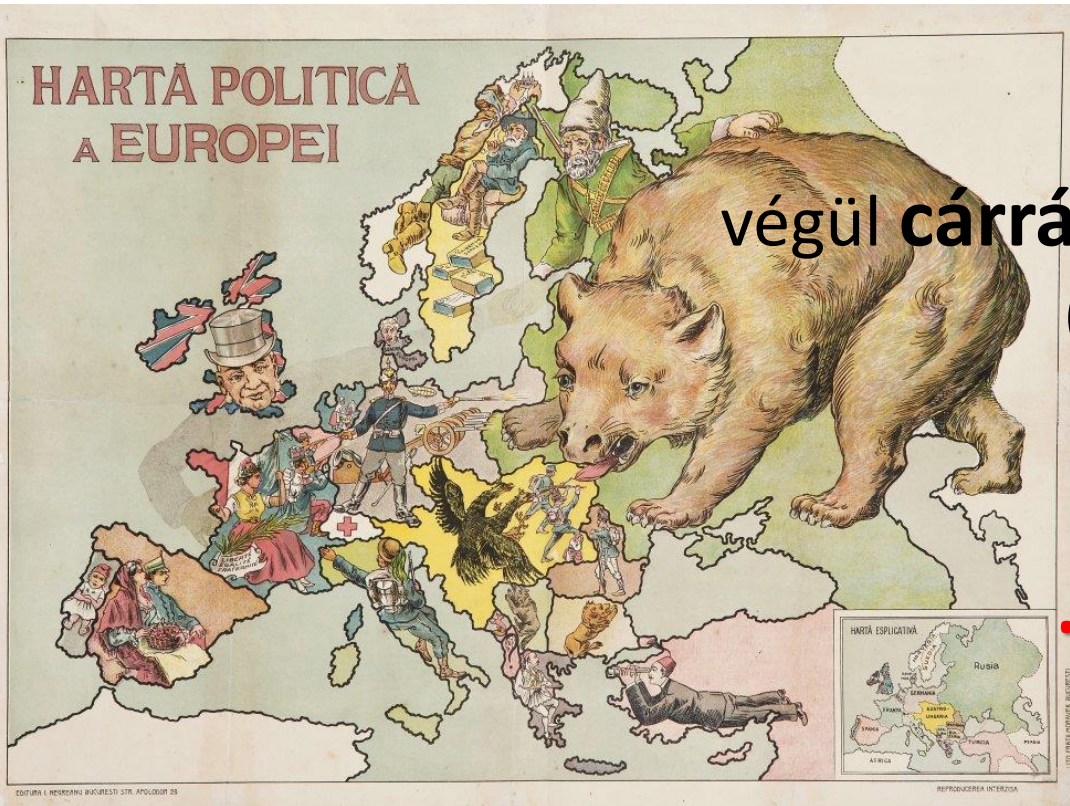
Aztán az új vezérek egyike **egyeduralmat** szerez,
kivégezteti a korábbi vezértársakat, elszabadítja
a tömeges terrort,

végül cárrá koronáztatja magát
(pontosabban: cárnővé,
de a *gender issue*
itt másodlagos)...

...majd háborút indít
az Oroszországtól
délnyugatra

elterülő nagy és népes ország ellen.

Ami **történetesen Magyarország** (+ egyéb „szövetséges
országok...”)
volt

1917-19 után Szovjet-Oroszország a magyar kommunisták és rokonszenvezők számára is az Ígéret Földjévé változott → 1945 és 1990 között, az orosz megszállás nyomán pedig ez változott hivatalos felfogássá, amely meghatározta többek között a tananyagot is.

Sőt: míg 1945-ig nem „csak” a közgondolkodásban, de a társadalom- és történelemtudományban is markáns civilizatorikus határt húztak a történelmi lengyel- és magyar területektől keletre....

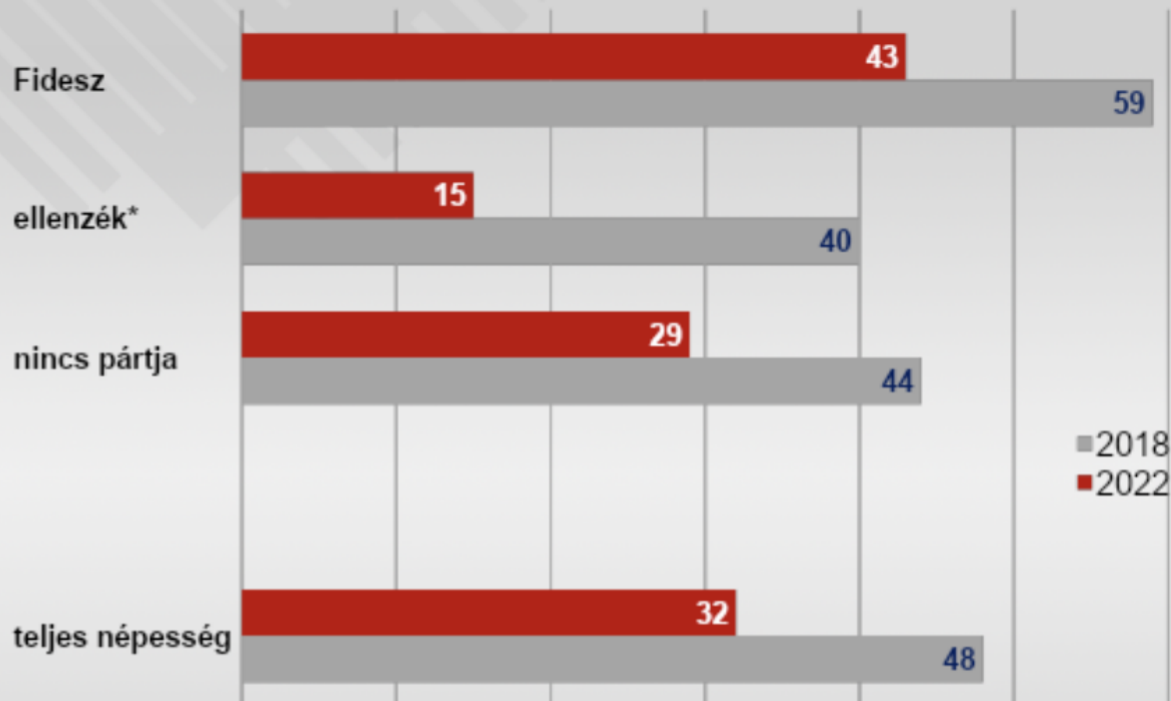
...addig a szovjet birodalom korában a tudományban is visszamenőleges, **történelmi „igazolást” kapott az Elba-Lajta vonalig tartó „Kelet-Európa” fogalma.**

Manapság Magyarországon a politikai jobboldalon, a magukat előszeretettel nemzetiként megjelölő táborban tekintenek inkább

Oroszország megítélésének változása pártpreferencia szerint

átlagok 100 fokú skálán (0=nagyon kedvezőtlen, 100=nagyon kedvező)

Oroszországra...

*2018-ban az ellenzéki pártok és a Jobbik külön szerepelt az elemzésben; az ábrán bemutatott adat a Jobbikon kívüli ellenzékre vonatkozik, a Jobbik-szavazók átlaga 42 volt.

Manapság Magyarországon a politikai jobboldalon, a magukat előszeretettel nemzetiként megjelölő

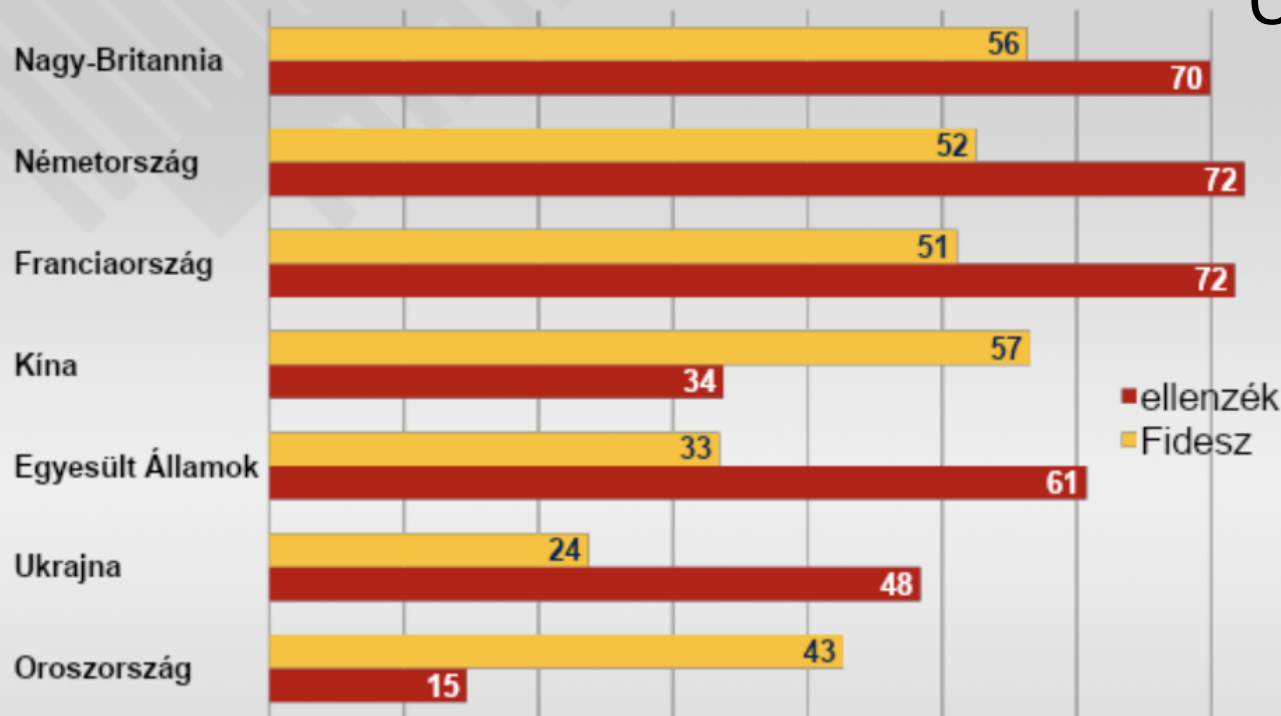
táborban tekintenek

rokonszenvvvel

Oroszországra...

Különböző országok megítélése a kormánypárti és az ellenzéki szavazók körében

átlagok 100 fokú skálán (0=nagyon kedvezőtlen, 100=nagyon kedvező)

Nem furcsa, az utolsó több mint kétszáz év történelme alapján (1849, 1944-45, 1945-1991, 1956)?

Dehogy: az ideológiai elfogultság és a történelmi tudás *hiánya* csodákra képes.

Vezető magyar politikus interjúja egy lengyel lapnak, 2022. április: „*Én nem vagyok lengyel, nem itt élek, nincs lengyel gondolkodásmódom. Magyar vagyok, és megvan a*

magunk történelme. Mi nem tekintünk fenyegetésként Oroszországra. Pont.”

Mind a mai magyar
jobboldal (zöme)
számára,

mind az 1990 előtti
baloldali radikálisok
számára

a fő ellenség a Nyugat és a kapcsolódónak vélt
jelenségek (a kapitalizmus, a liberalizmus, az egyéni
szabadság preferálása „a fegyelemmel” szemben, a
különböző másság-csoportok tolerálása és így tovább)
→

„az ellenségem ellensége a barátom”-logika
alapján **Oroszország** könnyen rokonszenvessé
válhat(ott)

mind a mai magyar
jobboldal (zöme) számára,

mind az 1990 előtti baloldali
radikálisok számára.

Még egy paradox konszenzus létezett a magyar közgondolkodás különböző árnyalatai körében:

az ukránok negligálása terén.

Bár a (kárpát)ukránok a 13 hivatalosan elismert őshonos kisebbség egyike, hallgatólagosan vagy nyíltan, de

mind a jobboldali, mind a baloldali hagyomány hajlamos volt ugyanúgy kezelni őket, mint az orosz nacionalizmus:

az ukránok = kisoroszok, akiknek „normális állapot” szerint egy államban „kell” élnie közeli rokonaikkal, az oroszokkal...

...nyomasztó, de manapság ***mindig van lefelé*** → az ukrán helyzet „lényege” egy 2022-es *Földrajz* 8. „tankönyv” szerint

- Az 5. században alapított Kijev – „*minden orosz városok anyja*”, később a **Kijevi Rusz**ként megnevezett első orosz állam fővárosa
- A középkorban létezett egy **szláv dialektuskontinuum + vallási törésvonal** a nyugati keresztény (később katolikus) lengyelek és a tőlük keletre élő, ortodox (görögkeleti vagy pravoszláv) keleti szlávok között, akiket *akkoriban* egységesen oroszoknak hívtak.

Kora újkor: a **lengyel-litván állam** kiterjeszkedett a mai Belorusszia és Ukrajna (szinte) egészére →

- **Ukrajna** (etimológiai értelemben: „határvidék”), az itt élő, vegyes eredetű szabadparaszti/katonáskodó szláv népesség, a **kozákok** hazája – és egyúttal
- a lengyel, az orosz és az oszmán nagyhatalom küzdelmeinek csatateré →

Miután a kozák vezetők (hetmanok) belátták, hogy a függetlenség nem reális terv → a kisebbik rossznak tekintett cári Oroszországot választották

A cárok kiváltságokat adtak a kozákoknak, amelyeket „persze” idővel próbáltak korlátozni, visszavonni → lázadások, de hosszú távon a kozákok számítottak a cári hadsereg legmegbízhatóbb katonáinak.

**Analógia: a skótok Nagy-Britanniában.
S ahogy a 19. századra az angolok számára magától értetődőnek
számított, hogy Skócia az ő államukhoz tartozik, „örökre”...**

...úgy a 19. századi oroszok számára is magától értetődőnek számított, hogy „Kis-Oroszország”, azaz Ukrajna „örökre” Oroszország része marad.

(Ekkortájt az ukránok jelentős része is így gondolta – bár már ekkor is létezett egy függetlenséget, vagy legalább

autonómiát
célzó
ukrán
nacionalizmus
is).

Alexis de Tocqueville, 1850-es évek:

A francia forradalmárok 1789 után megszállottan egy új Franciaországot (és egy új *világot*) akartak teremteni, amelynek semmi köze a múlthoz: lenyakzták a királyt, kikiáltották a köztársaságot, eltörölték a feudalizmust, véres erőszakkal (*le Terreur* → **terror[izmus]** kifejezése) támadtak a „belső ellenségre” és forradalmi háborúba léptek szinte egész Európa ellen...

...de Tocqueville megállapítja: **a francia forradalom valójában nem megszakította, hanem kiteljesítette a francia abszolutista uralkodók évszázados törekvését, tehát hogy államuk legyűrje a francia társadalmat (és új területeket hódítsanak meg.)**

Jó analógia Oroszországra nézve:

az orosz kommunisták (bolsevikok) 1917-es hatalomra jutásukkor teljes szakítást hirdettek a cárizmus korához képest → **valójában folytonosság** a társadalom alárendelését és a külső hódításokat illetően.

Például
(az inter-
nacionalista
szólamok
ellenére, a
nagyorosz
nacionalizmus
folytonossága
a Szovjetunióban is.)

1917. áprilisában, tehát már a cárizmust megdöntő februári forradalom után, de még hatalomátvételük előtt egy – egyébként grúz származású – kommunista politikus:

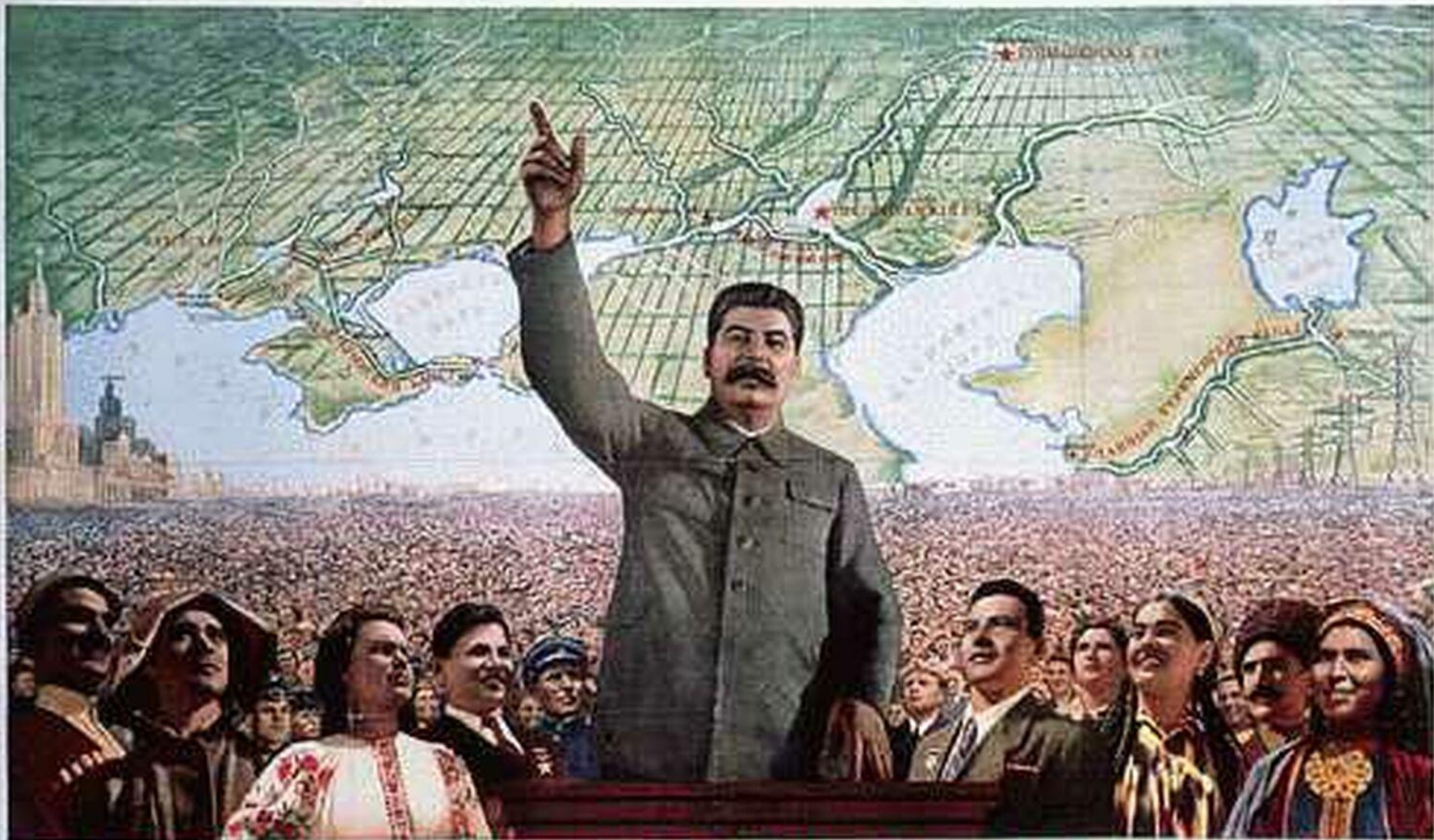
- *„Semmiképpen sem nyugodhatunk bele abba, hogy bármely nemzetet erőszakkal bármely állam keretei között tartsanak, [különben] mi magunk is csak a cári politika folytatói lennénk.”*

1917 októberében a hatalomra jutott bolsevikok egyik első rendelkezéseként elfogadták a volt cári Oroszország nemzetiségeinek **önrendelkezési jogát**, a kiválás jogát is beleértve. Az előbb idézett politikus nemzetiségügyi népbiztos (= miniszter) lett... Érdemes néhány megnyilvánulását idézni:

- 1917. decembere: *„Ha figyelmesebben vizsgáljuk... látjuk, hogy a Népbiztosok Tanácsa akaratán kívül valójában nem a népnek, nem a finn proletariátus képviselőinek adott szabadságot, hanem a finn burzsoáziának, amely magához ragadta a hatalmat és az Oroszország szocialistáinak kezéből kapott függetlenséget... De nincs a világon olyan erő, amely arra készíthetné a Népbiztosok Tanácsát [= az akkori orosz kormányt], hogy ígéreteit megsejtsen.”*
- 1918. januárja: **„Az önrendelkezés elvének a szocializmusért folyó harc eszközének kell lennie; ezt az elvet alá kell rendelni a szocializmus elveinek.”**

Kitalálták, ki volt ez a népbiztos?

Joszif V. **Sztálin**, aki Lenin halála (1924) az új vezér lett...

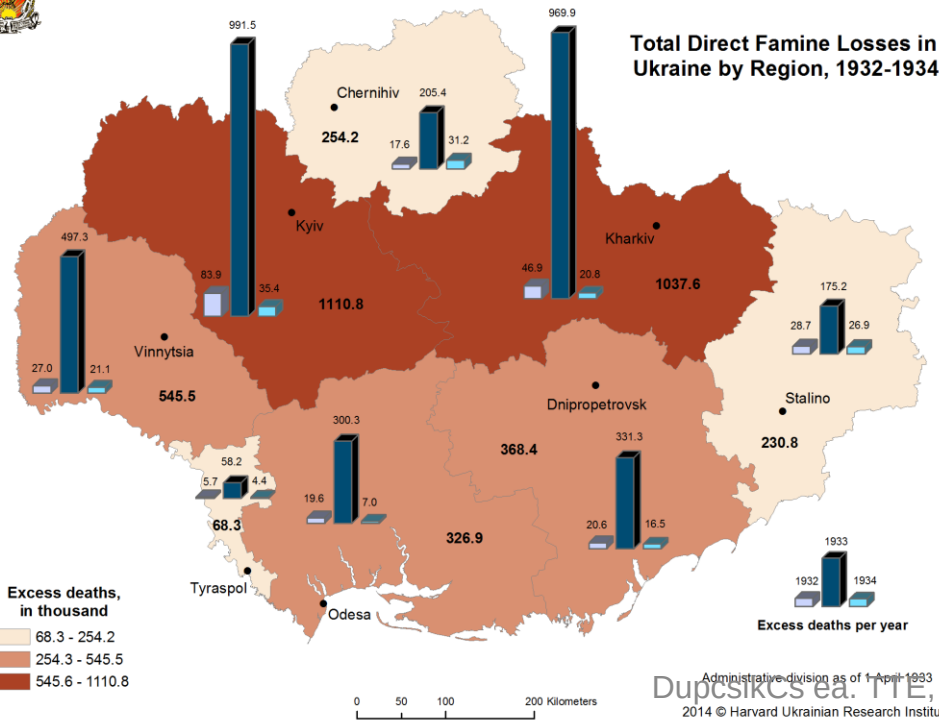
ПОД ВОДИТЕЛЬСТВОМ ВЕЛИКОГО СТАЛИНА—ВПЕРЕД К КОММУНИЗМУ!

1918 tavaszán **Ukrajna is megpróbálta „szaván fogni” a bolsevikokat**, és kikiáltotta a függetlenségét (mint a lengyelek, a finnek, a litvánok, a lettek, az észtek, a grúzok stb. stb. is) →

- **Sztálin 1918 tavaszán táviratozott az újonnan alakult ukrán kormánynak: „most már eleget játszottatok kormányosdit, ideje ennek véget vetni”.**

„Valójában nincs ukrán nemzet, az ukránok ’kisoroszok’, vagy legalábbis közeli rokonaink?” – ez csak az **ideológiai fügefalevél: a kommunista orosz kormányzat erőszakkal visszaszerezte valamennyi nemzetiségi területet (a finnek és a lengyelek részleges kivételével – de ők keményen megfizettek).**

Az 1930-as évek elején a mezőgazdaság
 „kollektivizálása” → **tudatosan előidézett éhínség,**
többmillió halálos áldozat, elsősorban Ukrajnában
 (ez a **Holodomor**, amelyet a mai ukrán történelmi
 emlékezet népiértásként kezel)

Sztálin halála (1953) után:
enyhébb elnyomás
+ **oroszítás**
→ a függetlenné válás után
(2001-es népszámlálás szerint)
8,3 millió orosz élt
Ukrajnában (17,3%)

(a karikatúrán „az orosz”
rászól „az ukránra”:
„Kislány, húzódj már
arrébb, elnyomsz engem!”)

A függetlenség elnyerése óta: az ukrán gazdaság úgy teljesít, mint az orosz, mínusz a hatalmas ásványkincsek, mindenekelőtt kőolaj és földgáz, amelyekkel Oroszország rendelkezik...

→ Ukrajna Európa egyik legszegényebb állama

Nacionalista és oroszbarát vezetések váltották egymást, utoljára **2014-ben** → az oroszok elszakították a Krímet és egyes kelet-ukrajnai területeket

Az ukrán nacionalizmusnak természetesen nem csak rokonszenves arca van...

...de 2014 óta
egyértelműen
egy katonai
agresszió
áldozatai

Sztálin, az ateista, a vallást az 1930-as években még kiírtani igyekvő, sokmillió embert legyilkoltató kommunista diktátor

→ *a mai Oroszországban* „szentnek” kijáró, államilag gerjesztett kultusz tárgya...

Talán mert
a szovjet
vezérek között
ő volt

**az egyetlen
hódító**

Animált képek:

<https://drive.google.com/file/d/1REoCiMdxDI4HI4B8u-GlluldeNdNtA3o/view?usp=sharing>

és

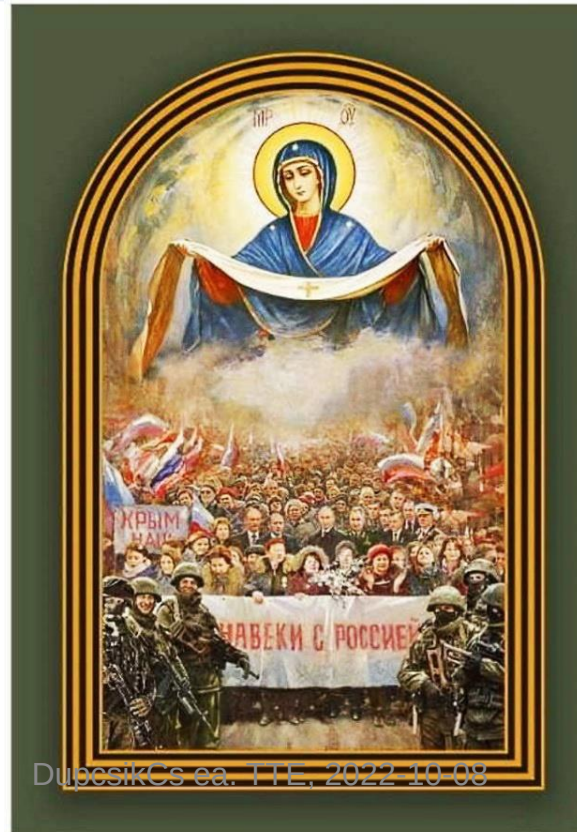
<https://drive.google.com/file/d/1Pvc2XszflrUYrwEvU9Gqq9EOyJbewz0g/view?usp=sharing>

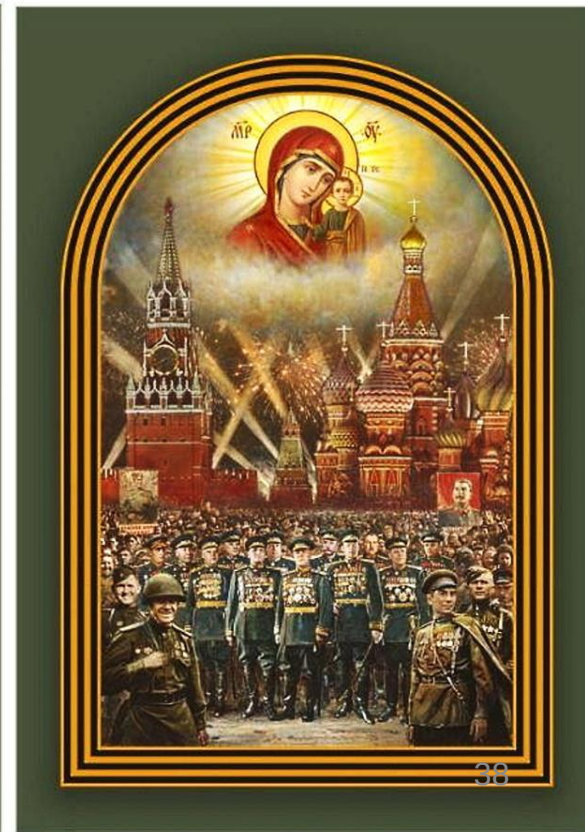
A Levada Központ kutatása: „*minden nép és minden idők 10 legkiemelkedőbb*

(выдающиеся)
alakja”

megemlítve:	2017	2021 május
Sztálin	38%	?
Putyin	34%	?

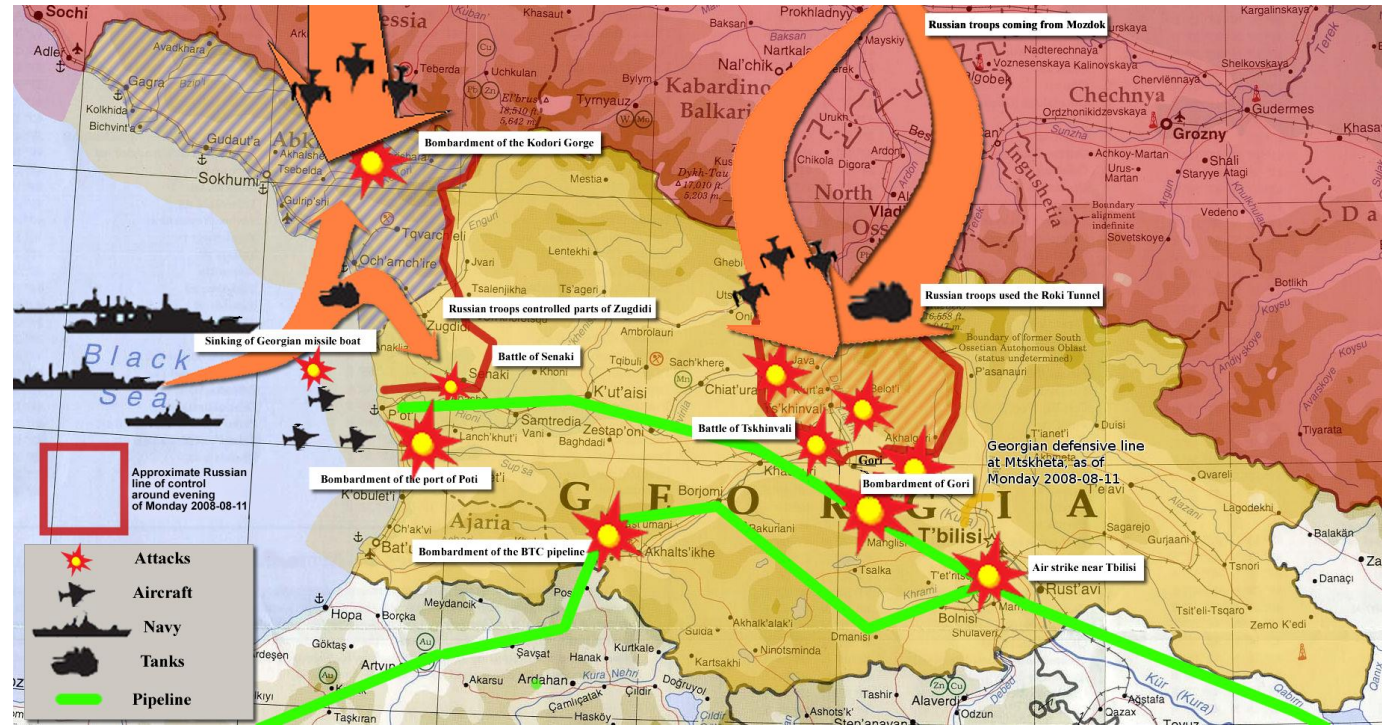

DupesikCs ea. 11E, 2022 10 08

A grúz kormány **2008-ban** vissza akarta szerezni két, oroszok támogatta szakadár „köztársaságát” (Abházia és Dél-Oszétia) → az orosz hadsereg egy 5 napig tartó

háborúban legyőzte a grúzokat

Valószínűleg hasonló eredményre számított az orosz diktátor akkor is, amikor 2022. február 24-én hadserege Ukrajnát támadta meg...

...de e sorok írásakor (2022-10-08) Ukrajna
már 226 napja tartja magát.

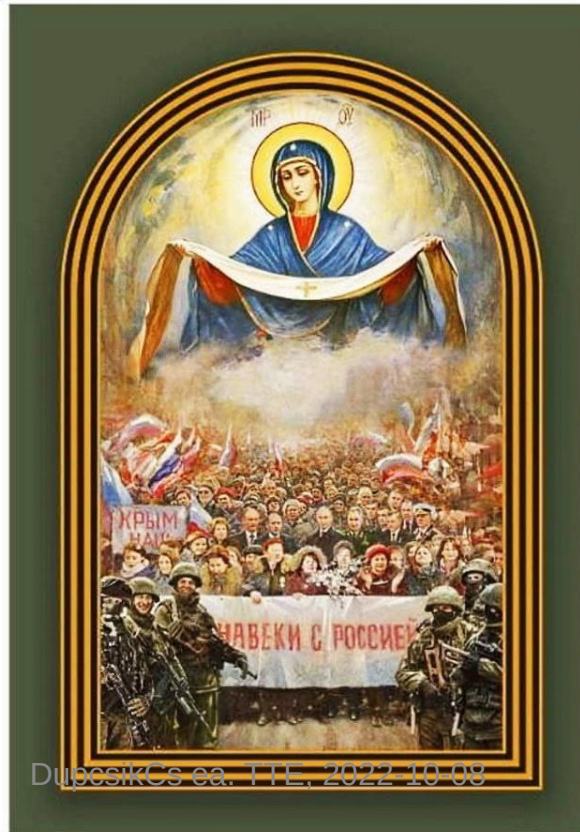
DupcsikCs ea. 2022-10-08

40

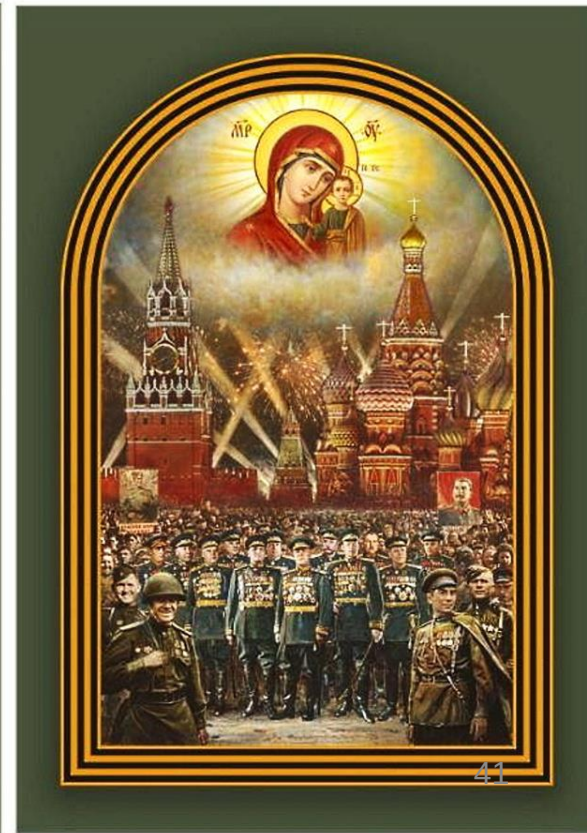
A Levada Központ kutatása: „*minden nép és minden idők 10 legkiemelkedőbb*

(выдающиеся)
alakja”

megemlítve:	2017	2021 május
Sztálin	38%	39%
Putyin	34%	15%

DupesikCs ea. I TE, 2022 10 08

41

Sok függ a háború kimenetelétől – amely egyelőre megjósolhatatlan –, de az már bizonyosnak tűnik:
az ukrán nemzet létezik

<https://telex.hu/kulfold/2022/06/07/a-szetlott-iskola-elott-tancolta-el-a-szalagavatos-keringojet-egy-harkivi-vegzos-osztaly>

Vagy:

<https://www.youtube.com/watch?v=DbvsJsE8qo>

Pár diával korábban mutattam Rjepin orosz festő képét
(„*A zaporizzsjei kozákok levelet írnak a szultánnak*”) →
azóta „mindenki” által használt mémmé vált

<https://drive.google.com/file/d/1yzCfeoTv34OBsFc4Lkh2AKma3WjsK-wl/view?usp=sharing>

A harmadik keleti szláv ország: **Fehéroroszország (Belarusz Köztársaság)**

Rövid életű függetlenség 1918-ban → **a fehér-piros-fehér lobogó** elfogadása;

a Szovjetunió szétesésekor, 1991-ben ismét függetlenség, majd az oroszbarát, a kommunista korszak iránt nyílt nosztalgiát ápoló Alexandr Lukasenka lett az elnök (1994) → „népszavazáson” (1995) olyan zászlót fogadtatott el, amely – a sarló-kalapácsot és egy csillagot leszámítva – megegyezik a szovjet korszak zászlajával.

A fehérorosz/belorusz nacionalizmus legtöbb aktivistája elfogadja a belorusz-orosz kétnyelvűséget, és az Oroszországhoz fűződő speciális kapcsolatokat, de...

...a diktátor Lukasenka azóta, s hatalma megőrzése érdekében politikáját alárendeli a putyini Oroszországnak (a lenti illusztráción utalt magyarországi tüntetés 2006-ban történt)

Szijjártó Péter

Lukasenka ellen tüntettek...

DupcsikCs ea. TTE, 2022-10-08

Választási csalás 2020-ban →

→ erőszakkal leverett tiltakozássorozat (a belarusz ellenzék szimbóluma: a **fehér-piros-fehér** zászló/színekombináció).

Köszönöm a figyelmüket!

